

BİR DİN EĞİTİMİ KONUSU OLARAK “NAMAZ” VE BUNUN ÖĞRENCİLERİN HAYÂTINDAKİ TEZÂHÜRLERİ

Yrd. Doç. Dr. Hidayet AYDAR*

Mâlum olduğu üzere, okullar örgün eğitimin yapıldığı kurumlarımızdır. Küçük yaşlardan itibaren bu kurumlara teslim edilen çocuklar, uzun bir eğitim dönemi geçirerek hayâta atılmaktadırlar. Bu dönem içerisinde çocuklarımıza okulun türüne göre muhtelif bilgiler verilmektedir. Çocuklar buralarda öğrendikleriyle, bu kurumlarda edindikleri tecrübelerle topluma hayırlı ve yararlı fertler olmaktadır. Ne yazık ki bunlardan bazıları, bazen toplumun tasvîb etmediği davranışlar da sergileyebilmektedir

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi de topluma hayırlı evlâtlar yetiştiren güzide kurumlarımızdan biridir. Burada yetişen çocuklarımızın, ileride ülkemize hayırlı hizmetler sunacaklarına inanıyoruz. Sözü ettiğimiz bu okulumuzda çocuklarımıza Anadolu liselerinde okutulan dersler yanında, ayrıca İmam Hatip liselerine has mesleğe yönelik dersler de verilmektedir. Bu cümleden olmak üzere çocuklarımız Hazırlık sınıfından itibaren gördükleri meslek derslerinde “namaz”ın dindeki yeri ve önemini, kılınmasının gereğini öğrenmektedirler.

Bu kurumumuzda iyi bir eğitim verildiği konusunda hiç bir şüphemiz yoktur. Nitekim 1994 ÖYS Fen birincisi, 1995 ÖYS Türkçe-Sosyal ikincisi ve 1996 ÖYS Sosyal birincisi bu güzide kurumumuzdan çıkmıştır. Çevre câmilerde verdikleri va’zlar ve okudukları hutbelerle halkımızın takdirlerini kazanmaları, öğrencilerin din eğitimi konusunda da gâyet iyi yetiştirildiklerinin delilidir.¹ Bununla beraber, verilen eğitimin büyük öğrenci kitlesi üzerinde

*İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1. Biz bu anketi yaptığımız zaman henüz Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim yasası çıkarılmamıştı. Ancak anketi yaptıktan bir süre sonra çıkarılan sözü ettiğimiz yasa ile, anket uygulamamıza sahne olanı da dahil bütün İmam Hatip Liselerine ağır bir darbe vurulmuş oldu. Aradan geçen kısa zamâna rağmen bu okullarda okuyan öğrencilerin sayısında büyük bir azalma söz konusu olmuştur. Daha da ötesi bu okullardan bazıları önümüzdeki yıllarda öğrencisi kalmayacağı için kendiliğinden kapanma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Biz burada bu konuyu yeniden tartışmak niyetinde değiliz. Ancak, anketimizde ve benzer anketlerde görüldüğü gibi, vatanına ve milletine samîmî bir şekilde bağlı bir gençliğin yetiştirildiği, bu arada da bu gençlerin dîni bilgilerle bezendiği bu kurumlarımızın akıbeti üzerinde yetkilileri bir kez daha düşünmeye dâvet ediyoruz. Şâyet bu kurumlara iddîâ edildiği gibi gerçekten birileri tarafından siyâset bulaştırılmak isteniyorsa, bunun önüne geçilmeli, bu konuda gereken yapılmalıdır. Mevcûdiyeti tartışmalı olan böyle bir kusur yüzünden bu okullarımız bu şekilde yetim bırakılmamalıdır. Bu okullar yeni bir proje ile eskisinden daha canlı ve daha aktif bir hâle getirilmeli, diğer okullarımızla birlikte vatana hayırlı, başarılı evlâtlar yetiştirmelerine imkân sağlanmalıdır.

ne kadar etkili olduğu da çok önemli bir konudur. Bunu tesbit etmenin yollarından biri öğrencilere uygulanacak anketlerdir. Anketlerden çıkan sonuçlara bakılarak, verilen eğitimin ne derecede etkin olduğu ve öğrenciler tarafından ne ölçüde alındığı tesbit edilebilir.

İşte biz de bu maksatla, **Hedef "Altın Nesil" Araştırma Grubu**² olarak, öğrenciler üzerinde anketler uygulamak istedik. İlk anketimizde önceliği namaza verdik. İleride öğrencilerin davranış bozukluklarını, eğitim-öğretim konusundaki görüşlerini, öğretmen-öğrenci münâsebetleri hakkındaki düşüncelerini... de tesbit etmek üzere bazı anketler uygulamayı düşünüyoruz. Esasen, anket hakkında görüş belirten 399 öğrenciden 210'u bu tür anketlerin sık sık yapılması gerektiğini belirtmiş, yukarıdakiler yanında, ayrıca pansiyon sorunlarının da bir anket konusu yapılmasını istemişlerdir.

İlk anketimizi namaza ayırmamızın sebebi, onun dindeki yerine ve önemine binâendir.³ Mâlum olduğu üzere namaz, Kur'ân-ı Kerîm'de en çok üzerinde durulan konuların başında gelir. Pek çok âyette ısrarla kılınması emredilmektedir:

﴿ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ... ﴾

"İmân eden kullarıma söyle, namazlarını dosdoğru kılınlar..."⁴

âyeti bunlardan biridir.⁵ Mü'minin mi'râcî durumundaki namaz ibâdetini, Hz.Peygamber de "Gözümün nûru"⁶ olarak tavsif buyurmuş ve "dînin direği" addetmiştir. "Onu kılan dinini sağlamlaştırmış olur, kılmayan ise yıkılmış olur."⁷

Anketimizde öğrencilerin namaz kılma oranını tesbit etmek yanında, öğrencilerin namaz kılma konusunda yönlendirilmeleri, kişinin namaz kılmasında âilenin rolü, namaz kılmanın şahsiyet üzerindeki etkisi vb. hususlarda da öğrencilerin görüşlerini almaya çalıştık. Şimdi anketimizle

2.**Hedef Altın Nesil Araştırma Grubu**, bu anketi yaparken kullandığımız müsteâr bir isimdir.

3.Namazın dindeki yeri ve önemi için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Kitâbu's-Salât ve Hukmu Tarîkihâ*, Lübnan, bilâ târifh. 3-31; Kebir, İhsan, *Namaz Bilinci*, İst, 1993, 22-30.

4.*İbrâhîm*, 14/31.

5.Başka bazı âyetler için bk: *el-Bakara*, 2/43, 83, 110, 238. Diğer âyetler için bk. Abdülbâkî, M.Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İst. 1982, 413.

6.Bk. en-Nesâî, Ebû Abdurrahmân, *Sünenu'n-Nesâî*, (*Kütüb-i Sitte* içinde) İst. 1401/1981, *İşâretü'n-Nisâ*, 1; Ahmed b.Hanbel, *el-Müsned*, (*Kütüb-i Sitte* içinde); İst. 1401/1981, 3/128, 285.

7.Bk. el-Gazâlî, Ebû Hâmid, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, (Terc. A.Arslan), İst. 1978, 2/495.

öğrencilere yönelttiğimiz soruları görelim:

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde Namaz Konusunda Uyguladığımız Anket:

Sevgili Öğrenciler, aşağıda size sunulan anketle okulumuzdaki "Din Eğitimi"nin seviye tesbîti yapılmak istenmektedir. Din Eğitiminin süjesi siz olduğunuza göre, bu eğitimin şekillenmesinde sizin de görüş ve düşüncelerinizin alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Aşağıda size sunulan sorulara vereceğiniz cevaplarla, aynı zamanda bu eğitimin şekillenmesine de katkıda bulunmuş olacaksınız. Bunun için sorulan soruları dikkatli bir şekilde okuyup, size uygun olan şık veya şıkları işaretlemenizi bekliyoruz.

Anketimize katıldığınız için teşekkür eder, derslerinizde başarılar dileriz.

HEDEF "ALTIN NESİL" ARAŞTIRMA GRUBU

NOT:

- 1-Kâğıda sadece sınıfınızı yazınız.
- 2-Gerekli gördüğünüz takdirde birden fazla şık işaretleyebilirsiniz.
- 3-Şıklarda belirtilenlerden farklı görüşlerinizi "Diğer Sebepler" kısmına yazınız.
- 4-Anketle ilgili görüş ve düşüncelerinizi anketin sonundaki boşluğa yazabilirsiniz.

ANKET SORULARI

1-Namaz kılıyor musunuz?

- Evet.
 Hayır.

2-Eğer kılıyorsanız günde kaç vakit kılıyorsunuz?

- 1 2 3 4 5

3 - Cuma namazı kılıyor musunuz?

- Evet.
 Hayır.
 Bazen.

4 - Evinizde namaz kılıyor musunuz?

- Evet.
 Hayır.

5-Eğer evinizde kılmıyor, fakat okulda kılıyorsanız, bunun sebebi nedir?

- Okulda idârî yönlendirme olduğu için.
- Topluluğa uyum sağlamak için.
- Arkadaşlarımın etkisinde kaldığım için.
- Gösteriş için.
- Diğer sebepler (.....).

6 - Eğer hiç namaz kılmıyorsanız bunun sebebi nedir?

- İnanmadığım için.
- Bu konuda yeteri kadar bilgiye sâhip olmadığım için.
- Âilemde böyle bir alışkanlık edinmediğim için.
- Namaz kılan bazı kişilerin yanlış davranışlarına tepki için.
- İdare ve öğretmenlere tepki için.
- Tembellikten.
- Namazın önemini kavrayamadığım için.
- Diğer sebepler (.....).

7 - Eğer namaz kılıyorsanız bunun sebebi nedir?

- İncimden dolayı.
- Çevreme uyum sağlamak için.
- İdare ve âilenin yönlendirmesinden dolayı.
- Sevdiğim kişiler kıldırdığı için.
- Diğer sebepler (.....).

8 - Sizce namaz kılma konusunda zorlama yapılmalı mıdır?

- Evet.
- Hayır.

9 - “Evet” diyorsanız niçin?

- Daha çok kişinin kılması sağlanmış olur.
- Öğrenciler bu şekilde namaz kılmaya alıştırılmış olurlar.
- Düzen sağlanmış olur.
- Diğer sebepler (.....).

10 - “Hayır” diyorsanız niçin?

- Zorlama, namaz kılanların sayısını azaltır.
- Zorlama, ibâdetlerdeki ihlas ve samimiyete aykırıdır.
- Zorlama, insan şahsiyetine ve onuruna aykırıdır.
- Diğer sebepler (.....).

11 - Okulumuzdaki ortamı namaz kılmaya teşvîk edici buluyor musunuz?

- Evet.

- () Hayır.
() Kısmen.

12 - "Evet" diyorsanız niçin?

- () İdari disiplin bunu sağlıyor.
() Öğretmenlerin tavrı olumlu etki yapıyor.
() Arkadaşların olumlu teşvikleri ve etkileri bunu sağlıyor.
() Zamanın uygun bir şekilde ayarlanmış olması.
() Diğer sebepler (.....).

13 - "Hayır" diyorsanız niçin?

- () İdarenin yeteri kadar teşvikte bulunmaması.
() Öğretmenlerin iyi örnek olmaması.
() Arkadaşlarının kılmaması.
() Zamanın uygun bir şekilde ayarlanmamış olması.
() Mescit ve abdesthanenin temiz tutulmaması.
() Diğer sebepler (.....).

14 - Sizce namaza daha çok teşvik etmek için öğretmenler öğrencilere nasıl davranmalıdırlar?

- () Namazı mescitte öğrencilerle beraber kılmalıdırlar.
() Öğrencileri namaz kılma konusunda yönlendirmelidirler.
() Öğrencileri sevecen davranışlarla namaza davet etmelidirler.
() Öğrencileri bu konuda serbest bırakmalıdırlar.
() Derste ve ders dışında öğrencilere nasihat etmelidirler.
() Diğer sebepler (.....).

15 - Sizce namazın önemi hangi metodla daha iyi kavratılabilir?

- () Ayet ve hadislerle nasihat edilerek.
() Örnek şahsiyetlerin namazla ilgili menkıbeleri anlatılarak.
() Öğretmenlerin ve idârenin iyi örnek olması ile.
() Büyük öğrencilerin küçüklere örnek olmaları ve bu konuda on- ları teşvik etmeleri ile.
() Öğrencilerin bu konuda kendi aralarında sohbet etmelerinin ve yarışma yapmalarının sağlanması ile.
() Diğer sebepler (.....).

16 - Âile fertleriniz namaz kılıyor mu?

- () Babam kılıyor.
() Annem kılıyor.

- Dedem ve büyük annem kılıyor.
- Kardeşlerim kılıyor.
- Hepsi kılıyor.
- Hiç kimse kılmıyor.

17 - Sizce namaz kılma konusunda kişi üzerinde âilenin etkisi ne kadardır?

- %0
- %25
- %50
- %75
- %100

18 - Sizce çocukların namaz kılmaları için anne-babaları onlara nasıl davranmalıdırlar?

- Bizzat kılarak örnek olmalıdırlar.
- Onlara nasihat etmelidirler.
- Onları zorlamalıdırlar.
- Onları serbest bırakmalıdırlar.
- Diğer (.....).

19 - Eğer namaz kılmıyorsanız âilenizin bu konudaki tavrı nedir?

- Karışmıyor.
- Zorluyor.
- Nasihat ediyor.
- Namaz kılmamı teşvik ediyor.
- Diğer (.....).

20 - Eğer namaz kılıyorsanız âilenizin bu konudaki tavrı nedir?

- Karışmıyor.
- Zorluyor.
- Teşvik ediyor.
- Kılmamı istemiyor.
- Kendileri kılarak bana örnek oluyorlar.
- Diğer (.....).

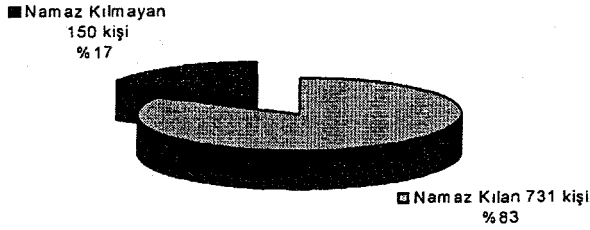
21 - Namazın davranışlarınız ve şahsiyetiniz üzerinde etkili olduğuna inanıyor musunuz?

- Evet.
- Hayır.
- Kısmen.

22 - "Evet" diyorsanız nasıl etki ediyor?

- Kötü davranışlardan uzaklaştırıyor.
- Her an Allah'a yakın olduğum hissini veriyor.
- Olgunlaştırıyor ve şahsiyet kazandırıyor.

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinde Namaz Kılma Oranı

Mâlum olduğu üzere orta öğretim dönemi, gençliğin en bunalımlı ve en problemlidir. Çocuklarımız bu yıllarda gençliğe ve delikanlılığa ilk adımlarını atmaktadırlar. Biyolojik olarak hızlı bir değişim yaşamaktadırlar.⁹ Bunun yanında, ileride belirteceğimiz gibi, âilelerinden ve çevrelerinden de önemli ölçüde etkilenmektedirler.¹⁰ Ayrıca yazılı ve görüntülü basının etkisi (medya),¹¹ ülkemizin bu konudaki genel konjonktürü... bütün bunlar göz önünde bulundurulunca, namaz kılma oranının iyi olduğu söylenebilir. Elbette bununla yetinmemek lâzımdır. Bu oranı %100'lere çıkarmak için çalışmak gerekmektedir. Bununla beraber, biz bu oranın da azımsanmaması gerektiği kanaatindeyiz.

Sınıf bazında anketi değerlendirdiğimizde şu durumla karşılaşırız:

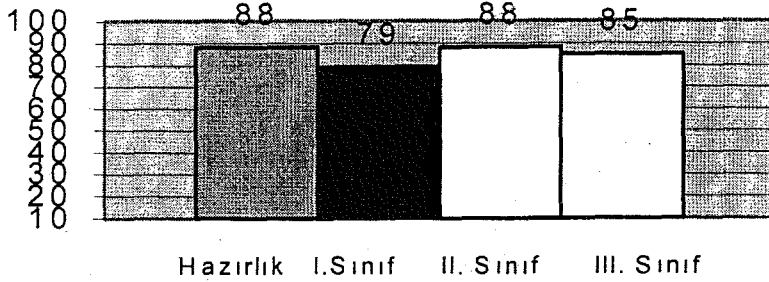
Hazırlık sınıflarında namaz kılma oranı %88, Ortaokul birinci sınıflarda %79, ikinci sınıflarda %88 ve üçüncü sınıflarda %85'tir. Hazırlık sınıflarıyla beraber ortaokulda namaz kılma oranı %85'tir.

9. Bu dönemin tahlili için bk. Ayhan, Halis, *Eğitime Giriş*, İst. 1986, 261-262.

10. Demirci, Muhsin, Kur'ân'da İttibâ' Kavramı, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, yıl 1996, sayı 3, s.170-172.

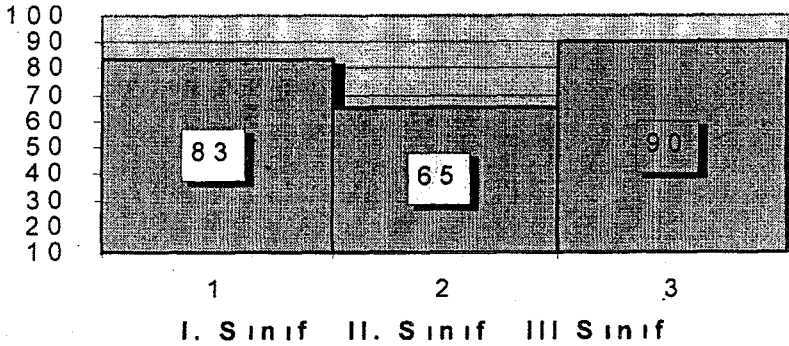
11. Öcal, Mustafa, Çocukların Dînî ve Ahlâkî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sayı 3, s.190-191.

Ortaokulda Namaz Kılma Oranı

Lise sınıflarımıza gelince; dokuzuncu sınıflarda %83, onuncu sınıflarda %65 ve on birinci sınıflarda %90'dır.¹² Liselerin ortalaması ise %79 civârındadır.

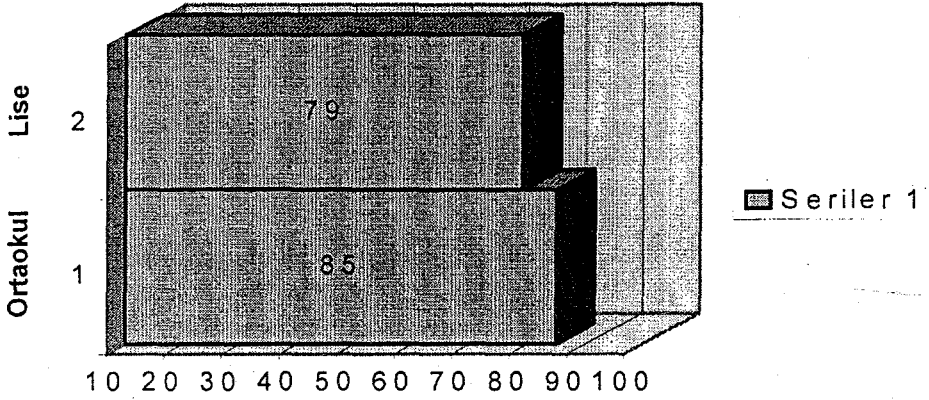
Lisede Namaz Kılma Oranı

Ortaokul ve lise kısmındaki öğrencilerin ortalamalarına baktığımızda, orta kısımda bu ortalamanın daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Şu şekil de bunu gösteriyor:

12. Anketin yapıldığı saatte 12. Sınıfların sınavı olduğundan, onlar anket kapsamına girmemişlerdir.

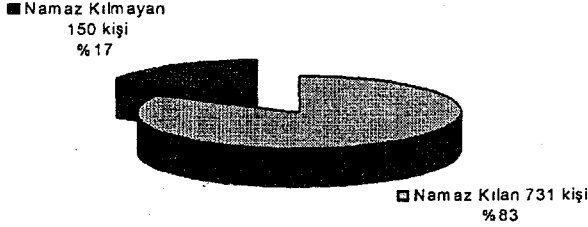
Ortaokul ve Lise Kısmında Namaz Kılma Ortalaması

Görüldüğü gibi, ortaokulda namaz kılma oranı, liseye göre daha yüksektir. Bununla beraber, onuncu sınıflar hariç tutulursa, sınıflar arasındaki oranların birbirine çok yakın olduğu müşâhede edilmektedir. Ancak onuncu sınıflarda bu oran nisbeten düşüktür. Beş yıllık dînî eğitim sonunda, dînin en önemli rûknü olan namaz kılma konusunda, onuncu sınıflar arasında oranın bu kadar düşük olması, oldukça düşündürücüdür. Anketle ilgili görüşlerini belirten bazı onuncu sınıf öğrencilerinin, değil bir İmam-Hatipliye, en sıradan bir insana bile yakışmayan yazılar yazdıkları da tesbit edilmiştir. Bütün bunlar bize, onuncu sınıflarda dînî konularda bir eksikliğin, bir za'fiyetin mevcûdiyeti göstermektedir. Ancak bu eksiklik ve za'fiyet, inançsızlık noktasına varmamıştır. Hiç bir öğrenci, ankette inançsızlığını izhâr etmemiştir. Biz bunu, böyle bir şeyin olmadığına hamlediyoruz. Bununla beraber, bazı onuncu sınıf öğrencilerinin, dînî konularda bir çıkmazla karşı karşıya olduğu gerçeğini de kabûl etmemiz lâzımdır. Bu yaşın gereği olan bir takım psikolojik sorunlar başta olmak üzere, bu durumun değişik sebepleri vardır. İdâre ve öğretmenler, -velîleri de yanlarına almak sûretiyle- bu konu üzerinde ciddî bir şekilde düşünmeli ve hâl çâresine bakmalıdırlar. Bu arada, ortaokul birinci sınıflarda da namaz kılma oranının, diğerlerine göre düşük olduğunu, şimdiden tedbirin alınmaması hâlinde, ileride, bu konuda, bu sınıfta önemli problemlerin çıkabileceğini belirterek, bu sınıfa dikkat çekmiş olalım.

Namaz kılan öğrencilerin %60'ı (529 kişi) beş vakit, bu ibâdeti ifâ ettiklerini belirtmişlerdir. 352 kişi ise, daha az vakit namaz kılmaktadır.

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinde Namaz Kılma Oranı

Beş vakit namaz kılma oranı, lise sınıflarında daha yüksektir. Orta okulda ise, özellikle Hazırlık ve ortaokul birinci sınıflarda bu oran nisbeten daha düşüktür. Beş vakit namaz kılma oranının en düşük olduğu sınıf, %36 ile ortaokul birinci sınıfıdır. Lise sınıfları olan onuncu ve onbirinci sınıflarda ise bu oran %70 civarındadır. Liseli öğrencilerin büyük bir kısmının namaz ibâdetini beş vakit ifâ etmeleri, onların bu konuda bilinçlenmiş olduklarını ve namazın ehemmiyetini kavradıklarını göstermektedir.

Bu oranları değerlendirirken, okulumuzun aynı zamanda paralı ve parasız yatılı bölümleri bulunan bir okul olduğunu da hesaba katmamız lazımdır. Yaklaşık 400 öğrenci okulun pansyonunda kalmaktadır. Bu sonuca bakıldığında, ilk anda, öğrencilerin okulda daha çok namaz kıldıkları, evde ise kılmadıkları gibi bir fikir akla gelebilir. Oysa anketin diğer soruları da göz önünde bulundurulunca, durumun böyle olmadığı anlaşılacaktır. Zîrâ, namaz kılan öğrencilerin %86'sı evinde de namaz kıldığını ifade etmiştir. Bu durumda pansiyonda beş vakit namaz kılma oranının biraz daha düşük olduğu söylenebilir. Nitekim, bazı öğrenciler de buna işâret ederek, pansiyonda değişik sebeplerden dolayı, önemli oranda arkadaşlarının namaz kılmadıklarını belirtmişlerdir.

Bununla beraber evinde namaz kılmayan öğrencilerin sayısı da az değildir. Ankete katılan öğrencilerden 103'ü evinde namaz kılmadığını belirtmiştir. Bu da yaklaşık %14'lük bir oranı teşkil etmektedir. Bu öğrencilerin %37'si, değişik sebeplerden dolayı okulda namaz kılmaktadır. Anketin sonuçlarına göre bu sebeplerin başında idârenin yönlendirmesi gelmektedir. Evlerinde namaz kılmadıkları halde okulda niçin kıldıkları sorulduğunda, verilen şıklardan en çok idârî yönlendirmenin işâretlendiği görülmektedir. İkinci olarak, okulda oluşan öğrenci topluluğuna uyum sağlamak, üçüncü olarak ise, arkadaşlarından

etkilenme işâretlenmiştir. Memnûniyetle ifâde etmek gerekir ki, bir öğrenci dışında hiç kimse gösteriş için namaz kıldığını belirtmemiştir. Bu öğrenci, Hazırlık veya Ortaokul birinci sınıfta okuyan biri olsaydı, bu şıkkı yanlışlıkla işâretlediğini kabûl edecektik. Fakat ortaokul üçüncü sınıf öğrencisi olması, sehven işâretlemiş olma ihtimâlini azaltmaktadır. Yine de biz bunun yanlışlıkla işâretlendiğini tahmîn ediyoruz.

Haftada bir kez kılınan Cuma namazı konusunda öğrencilerin daha hassas olduğu müşâhede edilmektedir. Anketimize katılan öğrencilerden sadece 2 kişi Cuma namazını kılmadığını belirtmiştir. Arzu edilen, istisnâsız bütün öğrencilerin bu namazı şuurlu bir şekilde huşû ve hudû içinde kılmasıdır. Ancak bine yakın öğrenci arasından sadece iki kişinin Cuma namazını kılmadığını belirtmesi bu konuda önemli bir başarının elde edildiğini göstermektedir.

2-Namaz Kılma Sebepleri

Dînî bir kurum olan ve din eğitimi yapan okulumuzda tabîî olarak namaz kılma sebebinin inanç olması gerekmektedir. Öğrencilerin de bu düşünceyle namaz kıldıkları konusunda herhangi bir tereddüdümüz yoktur. Ancak, bunun yanında başka nelerin öğrencilerin namaz kılmalarına etki ettiklerini öğrenmek maksadıyla, onlara bu konuda başka seçenekler de sunduk. Sonuçta namaz kılan öğrencilerin hepsinin inancı tercih etmeleri yanında, 29 kişinin çevreye uyum sağlamak için, 24 kişinin sevdiği kişiler kıldığı için, 13 kişinin de idâre ve âilenin yönlendirmesi olduğu için namaz kıldıklarını belirttiklerini gördük. Bu öğrenciler de ilk olarak inancı tercih etmişler, fakat bunun yanında bunların da namaz kılmalarında etkili olduğunu ifâde etmişlerdir. O halde namazın bir inanç meselesi olduğu ve inancın gereği olarak kılınması i'câb ettiği konusunda, öğretmenlerin öğrencilere yaptığı telkin yerini bulmuştur. Tabîî bu konuda âilenin de etkisini göz ardı etmemek lâzımdır.

3-Namaz Kılmama Sebepleri

Anketimizin sonuçlarına baktığımızda, namaz kılmayan öğrencilerin, öncelikle tembelliklerinden dolayı kılmadıklarını görmekteyiz. 78 öğrenci tembellikten dolayı namaz kılmadığını belirtmiştir ki bu, %52'lik bir orana tekâbül etmektedir. İkinci sırada bilgisizlik, üçüncü sırada idâre ve öğretmenlere tepki, dördüncü sırada ise âilede böyle bir alışkanlık edinmeme gelmektedir. Memnûniyetle ifâde edelim ki, hiç bir öğrencimiz inanmadığı için namaz kılmadığını belirtmemiş, hiç kimse namaz kılmama sebepleri arasında yer alan inançsızlık şıkkını tercih etmemiştir.

Bu sonuca göre, öğrencilerin önemli bir kısmı, okuldan kaynaklanan

sebeplerden dolayı namaz kılmamaktadır. Bunlar da bilgisizlik ve idâre ile öğretmenlere tepkidir. Öğretmenlerin, derslerinde namaz konusunda gerekli açıklamaları yaptıkları bir gerçektir. Zâten anketimizin sonuçları da bunu göstermektedir. Ancak, öyle anlaşılıyor ki, bu açıklamalar bazı öğrencilere istenilen ölçüde ulaşmamış ve etki etmemiştir. Esâsen her sınıftan birkaç öğrencinin derste verilen mesajı yeterli derecede kavramamış olması normaldir. Bununla beraber, namaz gibi son derece önemli bir konuda, hiç bir öğrencinin bilgisiz bırakılmaması, bunun için derslerde bu konuya daha çok ve daha etkili bir şekilde yer verilmesi i'câb etmektedir. İdâre de bu konuda gereken gayreti göstermelidir. Zîrâ, zaman zaman, öğrencilerin, "Müdür Bey, bize sabah toplantılarında bu konuda nasihatlerde bulunsa, veya sınıflara geldiğinde namaz kılmamanın önemi hakkında küçük bazı açıklamalar yapsa daha iyi olur" dediklerine şahid olmuşuzdur. Okul müdürünün öğrenciler üzerinde daha etkili olduğu, sözlerinin daha fazla te'sîr ettiği bilinen bir gerçek olduğuna göre, idârenin böyle davranması faydalı olacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken diğer önemli bir husus da, az da olsa bazı öğrencilerin, idâre ve öğretmenlere tepki için namaz kılmadıkları konusudur. Her zaman bazı öğrencilerin, bazı öğretmenlere veya idâreye tepki göstermesi mümkündür. Genelde her okulda, hatta topluluk olan her yerde böyle durumlar görülebilir. Ancak, bu tepkinin namaz kılmama şeklinde tezâhür etmesi oldukça düşündürücüdür. Bu sonuç, bazı köylülerde, daha önce cami cemaatinden oldukları ve cemaatle namaza geldikleri halde, herhangi bir sebepten dolayı kavga edenlerin, câmiye gelmeyip, cemâate katılmamaları ve âdetâ câmiye küsmeleri şeklindeki bir anlayışı hatırlattı. Ma'kûl hiç bir yanı olmayan bu kötü âdet, maalesef hâlâ bazı bölgelerde sürmektedir. Birbirlerine küsenler, tepkilerini câmiye gelmemek şeklinde göstermektedirler. Burada da böyle ma'kûl olmayan bir durum söz konusudur. Herhangi bir tavrından dolayı öğretmene veya idâreye kızan öğrenci, tepkisini namaz kılmamak şeklinde izhâr etmektedir. Atalarımızın "Pireye kızıp yorganı yakmak" özdeyişleri böyle durumları ifâde etmek için söylenmiş olmalıdır. Bu durumu öğrenci psikolojisinin bir gereği olarak değerlendirmek lâzımdır. Mâdem ki böyle bir durum var, mâdem öğrenci, öğretmene kızdığına namaz kılmayacaktır, o halde idâre ve öğretmenler, mümkün olduğunca öğrencileri kendilerine karşı gücendirecek tavırlardan uzak durmalıdırlar. Bu durum da diğer bazıları gibi, öğretmenliğin hassâsiyetini gösteren hususlardandır. "Anket hakkındaki görüşleriniz" kısmında da bazı öğrenciler buna işâret etmiş; sırf idâreyi protesto etmek ve bazı öğretmenlerin kötü tutum ve davranışlarına tepki göstermek için; ayrıca bir kısım öğretmenler kılmadıkları için kendilerinin de namaz kılmadıklarını belirtmişlerdir. Anketten, daha ziyâde lise sınıflarının bu eğilimde oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle on ve on birinci sınıf öğrencileri,

idâre ve öğretmenlere tepki için namaz kılmadıklarını izhâr etmişlerdir. Bu da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Beş-altı yıl boyunca, pek çok derste, dindeki yeri ve önemi hakkında bilgilendirilen öğrencilerin, idâre ve öğretmenlere tepki gibi basit ve mantıksız bir sebepten dolayı namazlarını terketmeleri düşündürücü ve hayli ilginçtir.

Bazı öğrenciler, aşağıda verilenleri de namaz kılmama sebepleri arasında zikretmişlerdir:

- 1-Namaz vaktinde yataktan çıkıp kapalı olması, abdest almayı zorlaştırıyor.
- 2-Ayakkabımızı çıkarıp abdest almak bize zor geliyor.
- 3-Namaz vaktinde başka işlerle uğraşma imkânı olduğu için namaza gelinmiyor.
- 4-Mescit koktuğu için orada namaz kılmak istemiyorum.

4-Öğrenciler Namaz Kılmaları İçin Zorlanmalılar mıdır?

Eğitimde zorlamanın öğretici bir unsur olup olmadığı, tartışmaya açık bir konudur. Bu konuda, bakabildiğimiz eserlerde fazla bir bilgiye rastlamadık. Bununla beraber, özellikle kapitalist eğitim sistemleri fert merkezli oldukları için, genelde bu düşüncedeki pedagogların, eğitimde zorlama ve onun bir sonraki aşaması olan cezâ prensibine karşı çıktıkları kaydedilmektedir.¹³ Bunlar bunun yerine özendirme, teşvik etme ve mükâfatlandırmaya önem vermişlerdir.¹⁴ Komünist eğitim sisteminde de devlet kutsallaştırılmış, devlete itâat için ölüm ve işkence dâhil her türlü cezânın verilebileceği,¹⁵ dolayısıyla eğitimde zorlamanın olabileceği öngörülmüştür. İslâm eğitimcileri ise, genelde zorlamaya ve cezâyâ karşı olmakla beraber, i'câb ettiğinde ve zarûret hasıl olduğunda, insan onurunu zedelememek kaydıyla ve son çâre olarak cezânın verilebileceğini belirtmişlerdir.¹⁶ Bununla beraber, İslam eğitimcileri de eğitim ve öğretimde öncelikle sevdirmeye, özendirmeye, teşvik etmeye büyük önem vermişler; zorlamaktan, sıkmaktan ve nefret ettirmekten sakınmışlardır.¹⁷

13.Bk. Bayraklı, Bayraktar, *İslâm'da Eğitim*, İst. 1980, 167.

14.Bk. Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ank. 1990, 190-191.

15.Bayraklı, *a.g.e.*, 168-169.

16.Bu konuda geniş bilgi için bk. Bayraklı, *a.g.e.*, 169-183; Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 191-192; Bayraktar, M.Faruk, *İslâm Eğitimi ve Öğretmen - Öğrenci Münasebetleri*, İst. 1984, 251-259.

17.Bk. Bayraklı, *a.g.e.*, 184-185; Bayraktar, *İslâm Eğitimi ve Öğretmen - Öğrenci Münasebetleri*, 141-143; Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 83-85.

"Sevdiriniz, nefret ettirmeyiniz; kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız." ¹⁸ hadîsi bu konuda müslüman eğitimcilerin temel dayanağı olmuştur.

Namazın da bu espri çerçevesinde sevdirilerek kılınmasının sağlanması gerekir. Ebeveynler ve öğretmenler küçük yaşlardan itibaren etkili metodlarla çocuklara namazın önemini ve kılınmasının gereğini kavratmalıdırlar. ¹⁹ Bizzat kılarak onlara örnek olmak bu konudaki en etkili metodların başında gelir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namaz kılariken üstüne çıkan ve kendisiyle oynayan torununa hiç müdâhale etmeden, hattâ onun gönlü hoşnûd olsun diye secdelerini uzatarak namazlarını kılması ²⁰ her ebeveyne örnek olmalıdır. Anne-babalar bu hususta üzerlerine düşen görevi yaptıkları halde, belli bir yaşa gelmiş çocukları hâlâ onları dinlemiyor ve namazlarını kılmıyorlarsa, o takdirde zorlamalıdırlar. Öğretmenlerin de çocukların yaş seviyesini de göz önünde bulundurarak, bu paralelde bir yöntem takib etmeleri gerekir. Öncelikle namazın ehemmiyeti pedagojik formasyon esasları içerisinde öğrenciye anlatılıp kavratılmalıdır. Namazın zevkle, şevkle kılınması teşvîk edilmelidir. Bunun için öğrencilere anlayışla yaklaşılmalı, gururları incitilmeden ve rencide edilmeden sevgi ve şefkatle muâmelede bulunulmalıdır.

Biz de yaptığımız ankette öğrencilerin önemli bir kısmının (%65) bu konuda zorlama yapılmamasından yana olduklarını gördük. Bunun yanında yine azımsanmayacak kadar bir kısmının da zorlamadan yana olduğu müşâhede edilmektedir. Hattâ bunların içinden bir kısmı, gerektiğinde bunun için öğrencilerin dövülmesini dahi istemişlerdir. Bunların, Hz. Peygamber'in "Çocuklara yedi yaşında namaz kılmayı öğretin. On yaşında kılmazlarsa dövün" ²¹ hadîsinden etkilendikleri âşikârdır. Zâten bazıları, anketin ilgili sorusuna cevap verirken, veya anketle ilgili görüşlerini belirtirken buna işaret etmiş, Peygamberimiz'in hadîsini hatırlatarak "Namaza alışmam için i'câb ederse beni dövün" demiştir.

18. el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, (Kütüb-i Sitte içinde), İst. 1401/1981, *İlim*, 11; *Cihâd*, 164; Müslim, b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, (Kütüb-i Sitte içinde), İst. 1401/1981, *Cihad*, 5.

19. Bk. Canan, İbrahim, *Kur'an'da Çocuk*, İst. 1984, 96-98; Bilgin, Beyza, *İslâm ve Çocuk*, Ank. 1991, 163-164; Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, 74-89; Çamdibi, H. Mahmud, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazâlî*, İst. 1983, 203-206; Bayraktar, *Ailenin Eğitim Görevi*, *Din Eğit. Araş. Dergisi*, yıl 1995, sayı 2, 139-141; Öcal, *Çocukların Dini ve Ahlâkî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler*, 191-195.

20. Bk. Müslim, *Kitâbu'l-Mesâcid*, 9; Canan, *Âile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, *H. Peygamber ve Âile Hayatı*, İst. 1989, 330.

21. Ebû Dâvûd, *Sünenu Ebî Dâvûd* (Kütüb-i Sitte içinde), İst. 1401/1981, *Kitâbu's-Salât*, 26.

Esâsen, “Namaz için zorlama yapılmalıdır” diyenler, buna gerekçe olarak, öğrencilerin bu şekilde namaza alıştırmış olacaklarını göstermişlerdir. Zorlamayı savunan 311 öğrenciden 245’i, bunu belirtmiştir. Bundan sonra sırasıyla Daha çok kişinin namaz kılması sağlanmış olur ve düzen sağlanmış olur şıkları tercih edilmiştir.

“Namaz için zorlama yapılmamalıdır” diyenler ise, öncelikle bunun ibâdetlerdeki ihlâsa aykırı olduğunu belirtmişlerdir (447 kişi). Bunun yanında zorlama yapıldığı takdirde namaz kılanların sayısının azalacağını ve zorlamanın insan şahsiyetine aykırı olduğunu ifade eden şıklar da çok sayıda öğrenci tarafından işâretlenmiştir.

Görüldüğü gibi, öğrencilerin çoğunluğu namaz konusunda zorlamanın yapılmaması gerektiği; zorlamanın yapılması hâlinde namaz kılanların (özellikle ihlâsla namaz kılanların) sayısının azalacağı kanâatindedirler. Hattâ bazıları, “İnsan namaz kılmak istese bile, zorlama olduğu zaman içinden kılmak gelmez” diyerek buna işâret etmiştir. Yurt dışından gelen öğrencilerle yapılan mülâkatlarda, onların da “Öğretmenler bizi namaza zorlayarak soğutuyor” dedikleri tesbit edilmiştir.²² Bazı öğrenciler de “Okulda yasaklanan veya yapılması için baskı ve zorlama yapılan şeylerin, öğrenciler tersini yapıyor; zorlama olmasa daha çok kişi namaz kılar” demişlerdir. Zorlama yapıldığında “sırf gıcıklık olsun diye” bazı öğrencilerin namaz kılmadığı da belirtilmiştir.

Ne var ki, öğrencileri bu konuda tamamen serbest bırakmanın da namaz kılanların sayısında azalmaya neden olacağı bir realitedir. Öğrencilik psikolojisi ve gençlik döneminin kendine has problemleri göz önünde bulundurulunca bunun böyle olduğu anlaşılacaktır. O halde, namaz konusunda, öğrenciyi usandırmayacak, bıktırmayacak, nefret ettirmeyecek şekilde bir yönlendirme yapılmalıdır. Bazı öğrencilerin de belirttiği gibi, namaz için ikâz yapılmalı, teşvîk edilmeli, namaz kılınması için her yönden iyi bir ortam oluşturulmalı; ama, sopayla veya kırıcı sözlerle, bağırıp çağırarak öğrenciler mescide sürülmemelidir. Nitekim bazı öğrenciler, “Öğrencilere sert bir şekilde hitâb ederek ve bağırıp çağırarak onları mescide götüren öğretmenler pansyonda nöbet tutmasınlar” demişlerdir. Bundan da daha önemlisi, yine öğrencilerin belirttiği gibi, idâre ve öğretmenler, toplu olarak mescide gidip namaz kılmak sûretiyle öğrencilere örnek olmalı, böylece lisân-ı hâl ile onları teşvîk etmiş olmalıdırlar.

5-Namaz Teşvîk Açısından Okulumuzun Durumu

Okulun fizikî altyapı açısından mükemmel olduğundan şüphe yoktur. Denize nâzır, yüksekçe bir yerde olması, coğrafi açıdan da okulun çok iyi bir

22.Bk. Kökdemir, İsmail, *Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sorunları*, İst. 1994, 3.

yerde olduğunu göstermektedir. Modern eğitim kurumlarında bulunan imkânların çoğu bu okulda da mevcuttur. Fizik, kimyâ, fen, dil ve bilgisayar laboratuvarları en modern cihazlarla donanmış vaziyette öğrencilerin hizmetinde bulunmaktadır. Değişik sosyal üniteler, kulüpler, geniş ve ferah derslikler, tertemiz ve pırıl pırıl bir ortam, spor alanları... öğrencilerin istifâdesine sunulan güzel mekânlardır. Bunların bir kısmında okulun Türkiye'deki okullar arasında ilk ve tek olduğunu söyleyebiliriz. Bütün bunlar iftihar edilecek özelliklerdir. Öğrencilerin bunlardan rahat bir şekilde faydalandığını görmek mutluluk veriyor. Fakat ne yazık ki namaz ibâdetinin zevkle edâ edilebileceği bir mekândan okul şimdilik mahrûm bulunmaktadır. Öğrenciler pansiyon binâsının altındaki bodrum katta namazlarını kılmak zorundadırlar. Burası dar ve basıktır; öğrenciler toplu halde namaz kıldıklarında buraya sığmamakta, dolduğu zaman da hemen kokmaktadır. Daha başka yönlerden de şevkle namaz ibâdetini îfâ etmek için elverişli değildir. Okul idâresi ve Koruma Derneği, vatandaşların da yardımıyla, sadece öğrencilerin değil, çevrede oturanların da bu konudaki ihtiyaçlarını en güzel şekilde karşılayacak muazzam ve mükemmel bir câmi yapmanın gayreti içerisinde. Bu gayretin en kısa zamanda hayırlı sonuçlar vermesi en büyük temennimizdir.²³ Böyle bir konumda bulunan okulun, namaza teşvîk açısından durumunu öğrencilere sorduk. Acaba öğrencilerin bu konudaki düşünceleri nasıldır? İşte sonuç:

Öğrencilere, okuldaki ortamı namaz kılmaya teşvîk edici bulup bulmadıklarını sorduğumuzda, çok büyük bir kısmının (570 öğrenci, %64) bu soruya olumsuz cevap verdiğini gördük. Bunlar daha ziyâde mescid ve abdesthânenin temiz tutulmaması üzerinde durmuşlardır. Anketle ilgili görüşlerini belirten bazı öğrenciler, mescide gittiklerinde kokudan rahatsız olduklarını, bir an evvel dışarı çıkmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu öğrencilerin büyük bir kısmı en kısa zamanda, mescide klima veya benzeri bir cihazın takılmasını istemişlerdir. Bazı öğrenciler de, mescidin bir câmi havasında olmadığını, ona böyle bir görünüm kazandırmak için, hat sanatının güzel örnekleriyle duvarlarını süslemek gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca mescidin güzel kokması için gülsuyundan yararlanılmasını tavsiye edenler de vardır.

Kişinin yaşadığı ortamın ve namaz kılacağı mekânın, kendisi üzerindeki etkisi inkâr edilmez bir gerçektir. Namaz kılınacak ortamın ma'nevî bir atmosfer oluşturması, kişiyi cezbeder; hem ibâdetini şevkle îfâ etmesini sağlar, hem de en yakın zamanda yeniden oraya isteyerek gelmesini temin eder. Buna karşılık

23. Bu anket yapıldıktan bir süre sonra, okulun hemen yanına tatbik câmiinin temeli atıldı. Şu an, bölgenin en büyük câmi olacak biçimde projelendirilen câmiin inşaatı hızla sürmektedir.

ibâdethâne ortamından uzak, ma'nevî bir etkinliği olmayan veya kokusu, şekli, dizaynı ile olumsuz tesiri olan bir ortam, hem çekici olmaz, hem de ibâdetin huşû ile edâsına mâni' teşkil eder. O açıdan öğrencilerin de haklı olarak belirttikleri gibi, okul mescid(ler)inin mutlaka öğrenciyi çeken ve ma'nevî ortamıyla onu cezbeden bir halde olmasının sağlanması gerekir.

Bundan başka idârenin yeteri kadar teşvîkte bulunmaması, öğretmenlerin iyi örnek olmaması ve arkadaşların kılmaması da, okulun namaza teşvîk edici olmamasına gerekçe olarak gösterilmiştir.

Burada özellikle öğretmenlerin iyi örnek olmamaları husûsu üzerinde durmak istiyoruz. Öğrencilerin öğretmenlerden çok etkilendikleri psikolojik bir gerçektir. Eğitim biliminde de bu gerçek ısrarla ve altı çizilerek belirtilmektedir. Öğrenciler için, özellikle küçük yaşlarda en büyük örnek öğretmendir.²⁴ Binâen aleyh, öğretmen bunun şuûrunda olarak hareket etmelidir. En önemsiz addettiği hareketinden, en önemlisine kadar, öğrenci karşısında sergilediği her hâl ve hareketine dikkat etmesi gerekir. Uyguladığımız anket de bize bunu göstermektedir. Öğrenciler her konuda olduğu gibi, namaz konusunda da öğretmenlerinden iyi örnek olmalarını istemektedirler. Nitekim bir öğrenci, anketle ilgili görüşlerini belirtirken aynen şöyle demektedir: "Benim görüşüme göre bu tip anketler hiç bir işe yaramıyor. Bunlar yapılacağına, öğretmenler davranışlarıyla bize örnek olup, mescide bizzat gelseler daha iyi olur. Lisân-ı hâl, lisân-ı kâlden daha iyidir." Buna benzer şeyler yazan başka öğrenciler de vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, namaz kılmama sebepleri arasında, "Bazı öğretmenlerim kılmadıkları için ben de kılmıyorum" diyenler olmuştu. Başka bir öğrenci de, "Bazı meslek dersleri öğretmenleri, öğrencileri namaz için mescide topluyor, ama kendileri mescide gelmiyor" demiştir. Öğretmenlerin kişiliklerinden kaynaklanan olumsuzlukları bahane ederek namaz kılmadığını söyleyenlere de daha önce işâret etmiştik.

Bütün bunlar bize, öğretmenlerin, her türlü hâl ve hareketleriyle öğrencilere numûne teşkil ettiğini, onlar için bir model olduğunu, öğrencilerin onlara bakarak kendilerine şekil verdiklerini göstermektedir. O halde bunun şuûrunda olarak hareket edilmelidir.

Namaz konusunda da tabîî olarak aynı durum söz konusudur. Öğrencilerin namaz kılması isteniyorsa, önce öğretmenler kılmalıdır. Namaz vakti geldiği zaman, öğretmen ve idâre olarak hep birlikte mescide gidilse, pek çok öğrencinin de, hiç bir îkâza gerek kalmadan mescide gitmesi sağlanmış olur.

Nitekim, okuldaki ortamı namaz kılmak açısından iyi bulduğunu söyleyen öğrenciler de, namaz kılan öğretmenlerinden etkilendiklerini ve onların namaz

24. Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen - Öğrenci Münasebetleri*, 135-136.

kılmalarının, kendilerini de namaz kılmaya teşvîk ettiğini belirtmişlerdir. Böyle söyleyen öğrencilerin sayısı 99'dur. Okulun namaza teşvîk açısından durumunu iyi bulan öğrencilerin büyük bir kısmı ise, zamanın uygunluğunu ve arkadaşlarının olumlu teşvîklerini buna gerekçe göstermişlerdir.

6 - Öğretmenlerin Tutumu Ve Namaz

Öğrencilerin pek çok davranışı üzerinde öğretmenlerin tutum ve davranışının etkili olduğu gibi, namaz kılmaları konusunda da öğretmenlerin tutum ve davranışları son derece etkilidir. Nitekim daha önce buna değindik. Burada ise, öğrencilerin "öğretmenler, namaza daha çok teşvîk etmek için öğrencilere nasıl davranmalıdırlar?" şeklinde sorduğumuz soruya verdikleri cevapları değerlendireceğiz.

Ankete cevap veren öğrencilerden 696'sı (%79), öğretmenlerin kendilerini sevecen davranışlarla namaza davet etmelerini istemişlerdir. İkinci sırada ise, namazı mescidde öğrencilerle beraber kılmaları şıkkı tercih edilmiştir. Azımsanmayacak kadar çok bir öğrenci grubu da, üçüncü sırada "Öğrencilere nasihat etmeliler" şıkkını işâretlemiştir. Öğretmenlerin, namaz için kendilerini zorlamasını isteyen öğrencilerin sayısı ise sadece 53'tür, (%6.5).

Bu durum da bize bir kez daha öğretmenlerin davranışlarında tutarlı, sevecen ve dikkatli olmaları gerektiğini göstermektedir.

7 - Namaz ve Metod

Öğrencilere namazın önemini anlatmanın değişik yolları vardır. Biz, öğrencilerin bu yollardan hangisini daha etkili bulduklarını ve hangi metodla namazın önemini daha iyi kavratacağımızı tesbît etmek gayesiyle, öğrencilere "Namazın önemi hangi metodla daha iyi kavratılır?" şeklinde bir soru sorduk. Verdiğimiz şıklar arasında en çok büyük öğrenciler küçükler için örnek olmalı şıkkının tercih edildiğini gördük. Bu şıkkı 481 kişi ilk sırada tercih etmiştir. İkinci sırada 430 kişinin tercihiyle âyet ve hadîslerle nasihat edilmeli şıkkı gelmektedir. Daha sonra sırasıyla öğretmenler ve idâre iyi örnek olmalı, örnek şahsiyetlerin namazla ilgili menkıbeleri anlatılmalı, öğrencilerin bu konuda kendi aralarında sohbet yapmalarına imkân sağlanmalı şıkları yer almaktadır.

Öğrencilerin birbirlerini, özellikle büyüklerin küçükleri etkiledikleri de önemli bir konudur. Anketimiz bunu açık bir şekilde göstermektedir. O halde okulda namaz kılma oranında yükselmenin sağlanması için, namaz kılan öğrencilerden de yararlanılmalıdır. Özellikle büyük sınıflarda okuyan ve namaz konusunda hassas olan öğrenciler, küçük sınıflarda okuyan öğrencilerle sıcak bir diyalog kurabilirlerse ve onları güzel bir şekilde namaza teşvîk ederlerse,

bunların büyük bir kısmı namaz kılacaktır. Nitekim, böyle davranan bazı öğrencilerin, küçükler üzerinde ne kadar etkili olduklarını zaman zaman müşâhede ediyoruz. Anketten çıkan sonuç, bize idârenin namaza teşvîk konusunda büyük sınıflarda okuyan ve namazını mükemmel bir şekilde kılan öğrencilerden faydalanması gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca, diğer şıkların da pek çok kişi tarafından işâretlenmesi, onların da önemini göstermektedir. Bütün bu metodlardan yararlanmalı, namaz kılan öğrencilerin sayısının artması için tüm bu yollardan istifâde edilmelidir.

Bunların dışında öğrencilerin önerdiği bazı hususlar vardır ki, bunları da diğerleri ile birlikte uygulamalıyız. Şimdi bunları maddeler hâlinde sunalım:

1-Namaz kılmayanların, kabirde ve âhirette dûcâr olacakları cezâlar anlatılmalıdır.

2-Namaz hakkında eğitici seminer ve sohbetler düzenlenmelidir.

3-Fıkıh ve Din Kültürü derslerinde namaz konusuna daha çok ağırlık verilmeli, gerekirse bunların haftalık ders saati arttırılmalıdır.

4-Öğrenciler zaman zaman câmilere götürülmeli, onlara buralarda da namazla ilgili bilgiler verilmeli, mümkünse namazı anlatan kitaplar hediye edilmelidir.

5-Hazırlık sınıfları arasında namaz kılmada bir yarış havası oluşturulmalıdır. Bunu sağlamaya çalışanlar var; onlara yardım edilmelidir.

Birçok öğrencinin, anketle ilgili görüşlerini belirtirken bunları önermeleri, onların da okuldaki namaz konusunu kendilerine dert ettiklerini ve namaz kılan öğrencilerin sayısının daha da artması için uğraş verdiklerini göstermektedir. Öğrencilerin bu şekilde birbirleriyle ilgilenmeleri, oldukça sevindiricidir.

8 - Âile ve Namaz

Öğrenciler üzerinde âilelerinin de çok etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Çocuğun dînî ve ahlâkî eğitiminden, iyi bir insan olarak yetiştirilmesinden birinci derecede âilesi sorumludur; okul ve çevre ikinci ve üçüncü sırada gelir. Her âile bunun bilincinde olarak hareket etmelidir.²⁵ Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de âdetâ altı çizilerek belirtilmektedir:

25.Bayraktar, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri'ndeki tartışmasından, DİB yay. Ank. 1991, 347.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ... ﴾

“Ey iman edenler! Kendinizi ve âilenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”²⁶

Ebeveynlerin burada sözü edilen korkunç azâba dâcâr kalmamak için çocuklarına iyi bir dînî eğitim vermeleri gerekmektedir.²⁷ Çocuklarını kırmadan, onları incitmeden müşfik bir edâyla eğitimleri sağlanmalıdır. Hz.Lokmân’ın çocuğuna yaklaşımı, ona şefkat ve sevgi dolu bir tarzda nasihatlerde bulunması, her anne ve babaya örnek olmalıdır.²⁸ Burada Hz. Lokmân’ın çocuğuna özellikle “*Yavrucuğum namazı kıl!*”²⁹ diye nasihatte bulunması bizim konumuz açısından çok önemlidir. Bu bize namaz kılma duygusunu ve bunun bilgisini ebeveynin çocuğuna vermesi i‘câb ettiğini açıkça göstermektedir. Esâsen bu görev bir emir olarak da ebeveynlere verilmiştir:

﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ... ﴾

“Âilene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et...”³⁰

Burada emir her ne kadar Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ise de, onun gibi her mü’min de bu emrin muhâtabıdır ve emrin gereğini yapmakla mükelleftir. “*Namaz kılın*” emrinin yaklaşık yirmi beş yerde³¹ açıkça zikredilmesi, ayrıca yüzden fazla âyette³² de namaz kılmanın gereğinin belirtilmiş olması da bu konunun ehemmiyetini gözler önüne sermektedir. Hz. Peygamber’in hadîslerinde de anne babanın çocuklarına dînî eğitim vermeleri i‘câb ettiği açıkça ifâde edilmektedir:

26.et-Tahrîm, 66/6.

27.Bk. İbn Kesir, Ebu’l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, (Tahk. M.İ.el-Bennâ-M.A.Asur-A.A.Ganîm), İst. 1984, 8/194; er-Râzî, el-Fahr, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, Beyrut, bilâ târîh, 30/46; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, İst. 1971, 7/5122-5123; Canan, *Kur’ân’da Çocuk*, 96-97.

28.Bk. *Lokmân*, 31/13-19. Ayrıca bk. er-Râzî, 25/146; es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu’t-Tefâsîr*, Beyrut, 1402/1981, 2/491; el-Mevdûdî, Ebu’l-A’lâ, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, (Terc. Heyet), İst. 1987, 4/294-295; Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, (Terc. B.Karlığa-E.Saraç-İ.H.Şengüler), İst. tarihsiz, 11/471; Ateş, Süleyman, *Kur’ân-ı Kerîm Tefsîri*, Milliyet yay. İst. 1995, 4/2014. Peygamberimizin çocuk eğitimindeki metodu için bk. Canan, *Âile Reisi ve Baba Olarak Hz.Peygamber*, *Hz.Peygamber ve Âile Hayatı*, 334; Öcal, *Çocuk Terbiyesi ve Peygamberimizin Eğitim Metodu*, *Diyanet Dergisi*, *Peygamberimiz (s.a.v.) Özel sayısı*, c.25, 4/177-182.

29.*Lokmân*, 31/17.

30.*Tâhâ*, 20/132.

31.Bk. Abdalbâkî, 579.

32.Bk. Abdalbâkî,, 412-414; 578-579.

“Hiç bir anne ve baba çocuğuna güzel ahlâk ve terbiyeden daha değerli bir miras bırakmamıştır”³³

Daha önce, Hz. Peygamber'in küçük yaşlardan itibaren anne babaların çocuklarını namaz konusunda bilgilendirmeleri ve ona alıştırmaları, belli bir yaştan sonra kılmadıkları takdirde icabında zorlamaları gerektiğine dâir sözünü nakletmiştik.³⁴ Hadîs kitaplarının “Salât” bölümleri de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namazın önemi ve kılınması gerektiğiyle ilgili hadîsleriyle doludur. Bütün bunlar küçük yaştan itibaren çocukların âilede dînî terbiyelerini almaları gerektiğini belirtmektedir. Esâsen çocuklar, kişiliğin teşekkül etmeye başladığı dönemleri âilelerinin yanında geçirdikleri gibi, eğitim dönemlerinin de çok büyük bir kısmını onların yanında geçirmektedirler. Gerçi bu okulda olduğu gibi, bazı okullarda çok sayıda yatılı öğrenci bulunmaktadır ve bunlar zamanlarının çok büyük bir kısmını âilelerinden uzakta geçirmektedirler. Ama yine de bunların âilelerinden, şöyle veya böyle etkilendikleri inkâr edilemez. Zaten anketimiz de bunu göstermektedir. “Sizce namaz kılma konusunda âilenin etkisi ne kadardır?” şeklindeki sorumuza, 399 kişi, %75 diye cevap vermiştir. %100 diyenlerin sayısı ise 265'dir. Görüldüğü gibi 664 kişi, yani ankete katılan öğrencilerin %75'i, âilenin namaz kılma konusunda öğrenci üstündeki etkisinin %50'nin üzerinde olduğunu belirtmiştir.³⁵

Binaenaleyh, okul idâresi öğrencilerin namaz kılma oranını yükseltmek için, velîlerle de işbirliği yapmalıdır. Âilede namaz kılmak ve namaza alışmak için iyi bir ortam mevcut ise, öğrenci daha kolay namaza alışır. Nitekim namaz kılmayan öğrencilerin büyük bir kısmının, âilesinde de namazın kılınmadığını veya sadece birinin (meselâ dedesinin veya büyükannesinin veya annesinin) kıldığını belirttiklerini gördük. Âilesinde muntazam bir şekilde namaz kılındığını ve namaz kılmak için iyi bir ortamın bulunduğunu belirtip de namaz kılmayan öğrencilerin sayısı azdır ve bunun da değişik sebepleri vardır. Nitekim bunları “namaz kılmama sebepleri”nde belirtmiştik. Esasen, namaz kılan öğrencilerin oranı ile namaz kılan âilelerin oranı birbirine oldukça yakındır. Bütün fertleri namaz kılan âilelerin oranı %80 civarındadır. (Namaz kılan öğrencilerin oranı ise %83 idi.) Bir veya birkaç kişinin namaz kıldığı âilelerin oranı %19, hiç bir ferdinin namaz kılmadığı âilelerin oranı ise sadece %1'dir. Bu arada şunu da belirtelim ki, anketi yaptığımız okuldaki velîlerin %80'e yakın kısmı üniversite mezunudur. Önemli oranda bir anne grubu da herhangi bir yüksek okul bitirmiştir. Velîler genelde toplumumuzun zengin

33. et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, hadîs no: 4977.

34. Bk. 11 nolu dipnot.

35. Yapılan pek çok araştırma, âilenin daha başka alanlarda da çocuğu üzerindeki etkisinin çok fazla olduğunu göstermiştir. (Bk. Bayraktar, *Âilenin Eğitim Görevi*, 130).

ve elit tabakasından ibârettirler. Kamu ve özel sektörün önemli noktalarında görev yapan pek çok velî yanında, kendi işinin sâhibi olan çok sayıda velî de bulunmaktadır. Ayrıca bazı velîler önemli siyâsî mevkîlerde görev almaktadırlar. Değişik fakültelerde öğretim üyesi olarak görev yapan velîler de çok önemli bir grup teşkîl etmektedirler. Daha evvel İzmir yöresinde dînî hayat ile ilgili olarak yapılan bir ankette ekonomik yönden güçlü olanların ve sosyal statüde üst sıralarda yer alanların çok büyük bir kısmının namaz kılmadığı tesbit edilmiştir.³⁶ Buna istinâden de sosyo-ekonomik statü ile namaz kılma arasında ters bir orantının söz konusu olduğu; sosyo-ekonomik statü yükseldikçe namaz kılma oranının düştüğü söylenmiştir.³⁷ Bu değerlendirme göz önünde bulundurulunca sosyo-ekonomik statü açısından oldukça üst sıralarda yer alan velîlerin ve onların yavrularının, dînimizin en önemli ibâdetlerinin başında gelen namaza gösterdikleri ilgi çok büyük ehemmiyet arz etmektedir. Bu durum bize, toplumun en üst kademelerinde yer alan kesimlerin de artık ibâdetlere büyük ilgi duyduklarını göstermektedir. Tabî ki ne sadece bu velîlerin durumu, ne de yalnızca İzmir yöresine has bir anketin neticesi ülkemiz insanının bu konudaki tavrını ve konumunu göstermez. Ancak İzmir yöresinde yapılan anketle mukâyese edildiğinde toplumumuzun dînî hayâta bakışında bazı değişikliklerin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.³⁸ Esasen -özellikle sekiz yıllık kesintisiz temel zorunlu eğitime geçilmeden önce- Anadolu İmam Hatip Liselerine -elit tabaka da dâhil- halkımızın büyük teveccühü bunu göstermektedir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu, namaz konusunda âilelerinin kendilerini zorlamasını istememektedir. Bununla beraber, âilesinin namaz için kendisini zorlamasını isteyen öğrencilerin sayısı da azımsanmayacak bir sayıdadır: 134. Buna karşılık 642 öğrenci, âilesinin bizzat kılarak kendisine örnek olmasını istemiştir. Önemli sayıda bir öğrenci kitlesi de, âilelerinin kendilerine bu konuda nasihat etmesini yeterli bulmuştur.

Öğrencilerin büyük bir kısmı, namaz kılmadığı zaman âilesinin kendisini teşvîk ettiğini belirtmiştir. Önemli bir kısmı da âilesinin kendisine nasihat ettiğini ifâde etmiştir. Anketten, yaklaşık 50 âilenin de namaz kılmayan çocuğunu, namaz kılması için zorladığı; 40 âilenin ise bu konuda çocuğuna

36.Göktaş, Mehmet Emin, *Türkiye'de Dînî Hayat*, İst. 1993, 110-111.

37.Göktaş, 111; Karataş, Mustafa, *İbâdet mi Âyin mi?* İst. 1993, 80.

38.1994 yılında İstanbul'un Anadolu yakasında oturan ve farklı sosyal statülere sâhip olan 439 kişî üzerinde yapılan bir ankette deneklerin %60'ının namazlarını kıldığını, yaklaşık %80'inin de dînî hayatla ilgili olduğunu belirtmesi bizim bu görüşümüzü desteklemektedir. (Bk. Uysal, Veysel, *Dînî Hayat ve Şahsî Özellikler, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, yıl 1995, sayı 2, s.171

karışmadığı anlaşılıyor.

Anketimizin ilginç bir sonucu da bazı âilelerin, çocuklarının namaz kılmasını istemeyişleridir. Yaklaşık 40 öğrenci, âilesinin namaz kılmasını istemediğini belirtmiştir. Öyle zannediyoruz ki, bu işâretlerin bazıları yanlışlıkla olmuştur. Bazıları da bilmeden işâretlemiş olabilirler. Muhtemeldir ki bazı âileler de, özellikle Hazırlık sınıfında okuyan çocuğunun yaşını ve yorgunluğunu gözönünde bulundurarak, sabah namazı gibi bazı namazları kılmasını istememiş olabilir. Biz, çocuğunu bu okula gönderen bir âilenin, onun namaz kılmasını istemeyeceğine ihtimâl vermek istemiyoruz. Bununla beraber, bu 40 kişilik âile içinde böyle bir kaç âile de olabilir.

9-Namazın Şahsiyete Etkisi

İbâdetlerin insanların kişiliği ve karakteri üzerinde,³⁹ ayrıca davranışları üzerinde etkili olduğu bir vâkıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de

﴿أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ ۖ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ۗ...﴾

*"Sana vahyedilen Kitâb'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar."*⁴⁰

buyurulmaktadır. Bu konuda Hz. Peygamber'e atfedilen hadîsler de vardır.⁴¹ Bir çok insan, kıldığı namazın, tuttuğu orucun gittiği haccın etkisiyle günah işlemekten ictinâb etmektedir. Allah'a olan inancı, onu daha vakûr, daha ciddî ve daha samîmî bir insan yapmaktadır. Günde beş kez Allah'ın huzûruna vardığının, O'nunla konuştuğunun şuûrunda olan bir insanın kötülükler meyletmesi mümkün değildir. Zîrâ o kişi her an İlâhî murâkabe altında olduğunun farkındadır. Yaptığı her kötülüğün, her yanlış davranışın hesabını vereceğinin bilincindedir. Bu kişi her kıldığı namaz ile Yüce Allah'a ve O'nun emirlerine olan bağlılığını ve inancını te'yîd etmektedir. Diğer ibâdetler de kişide buna benzer hisler uyandırmaktadır. Bütün bunlar bu ibâdetleri şuûrlu bir şekilde yapanın çok sağlam ve dürüst bir kişiliğe sâhip olmasını te'mîn etmektedir. Öğrenciler de ankete verdikleri cevaplarla bu gerçeği izhâr etmişlerdir. Nitekim anketimize katılan öğrencilerden 859'u, namazın insanın şahsiyetine ve davranışlarına olumlu yönde etki yaptığını inandıklarını ifade etmişlerdir. Buna karşılık sadece 22 öğrenci, namazın insan şahsiyetine ve davranışlarına etki ettiğine inanmadığını belirtmiştir. Bu öğrencilerden yalnızca

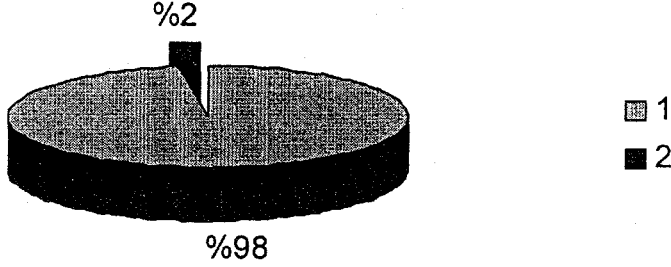
39.Bu konuda geniş bilgi için bk. Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazâlî*, 231-232; Çamdibi, *Din Eğitime Giriş*, İstanbul 1989, 37-42; Kutub, Muhammed, *İslâm'da Eğitim Metodu*, (Çev. Durmuş Ali Kayapınar), İstanbul 1957-64.

40. *el-Ankebût*, 45.

41. Bunlar için bk. Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazâlî*, 231-232.

2'si lise kısmında okuyan öğrencidir. Bu durum, lise kısmında okuyan öğrencilerin namazla olgunlaştıklarını göstermektedir.

Namazın Şahsiyete Etki Oranı

1 Namazın Şahsiyete Etki Ettiğine İnananlar
2 Namazın Şahsiyete Etki Ettiğine İnanmayanlar

Namazın şahsiyetlerine ve davranışlarına etki ettiğini belirten öğrenciler, öncelikle namazın kendilerini kötü davranışlardan uzaklaştırdığını belirtmişlerdir. 632 kişi ilk sırada bunu tercüh etmiştir. Yukarıda âyet-i kerîmede de bu husûsun belirtildiğine temâs etmiştik. Daha sonra en çok "Her an Allah'a yakın olduğum hissini veriyor" şıkkı işaretlenmiştir. En çok işaretlenen diğer şıklar ise sırasıyla şunlardır: Haz duyuyor, rûhen rahatlıyorum; beni olgunlaştırıyor ve şahsiyet kazandırıyor; insanlarla ilişkilerimde samîmî olmamı sağlıyor; zamanın önemini kavriyorum.

Görüldüğü gibi namaz, öğrencilerin ma'nevî dünyâlarında, sosyal münâsebetlerinde, rûhen olgunlaşmalarında ve şahsiyet kazanmalarında oldukça etkili olmaktadır. Öte yandan, kıldıkları namaz, onları kötü davranışlardan ve alışkanlıklardan uzaklaştırmakta, daha hayırlı ve faydalı birer insan olmalarını sağlamaktadır. Binâen aleyh, daha çok öğrencinin namaz kılması; böylece bu güzel vasıflarla mücehhez olması için, ne gerekiyorsa yapılmalı, öğretmen, idâre, velî ve öğrenciler elele vererek namazı öğrenciler arasında yaygınlaştırmalıdır. Ayrıca bunun dînî bir vechesi de var ki, bu sâyede kişinin kıldığı her namazdan, ona bunu öğreten ve kılmasına yardımcı olan da Allah katında sevap kazanacaktır.

Bazı öğrenciler, namaz kılınca her konuda başarılarının arttığını belirtmişlerdir.

Namazın şahsiyetleri ve davranışları üzerinde etkili olduğuna inanmayanlar, buna gerekçe olarak, daha ziyâde namazı gereği gibi kılamamayı

göstermişlerdir. Nefsânî duygular ve çevrenin olumsuz etkilerini sebep olarak gösterenler de vardır. Sadece dokuz kişi, bu konuda namazın etkili olduğuna inanmadığını söylemiştir.

Anketimizde öğrencilere yönelttiğimiz sorular bunlardan ibârettir. Anketin sonunda öğrencilerin anketle ilgili görüşlerini belirtmeleri için de yer ayırmıştık. 399 öğrenci, bu kısımda anket hakkında görüşlerini belirtmiştir. Bunlardan 340'ı anketi beğendiğini ve bu tür anketlerin sık sık yapılmasını istediğini ifade etmiştir. Burada iki öğrencinin yazdığını vermek istiyoruz ki, bunlara benzer sözler çok kişi tarafından ifade edilmiştir.

“Böyle bir anket yapmış olmanız beni çok duygulandırdı. Bize değer verdiğinizi hissediyorum. Şimdi sizi ve okulumu daha çok seviyorum.” Bu öğrencimiz, çok samîmî bir şekilde duygularını ifade etmiş, anketle, namaz konusunda fikrini sormuş olmamızın, saygınlığını ve okula olan bağlılığını arttırdığını izhâr etmiştir.

“Ben bu anketten çok etkilendim. Şimdiye kadar iki vakit namaz kılıyordum; ama bundan sonra beş vakit kılacağım. Hedef Altın Nesil Araştırma Grubu'na çok teşekkür ederim.” Bu öğrencimiz de anketin namaz kılma konusunda kendisini motive ettiğini belirtmiştir.

Bu arada anketi beğenmeyen, hattâ “sizin başka işiniz mi yok? Ne böyle şeylerle uğraşıp duruyorsunuz?” diye soranlar dahi vardır. Bunların sayısı, beğenenlere kıyasla az olmakla beraber, yine de önemli bir noktadadır: 59 kişi. Bunların bir kısmı, daha önce de bazı anketlerin yapıldığını, fakat hiç birinin bir işe yaramadığını söylemiştir. Bazıları kâğıt, para ve zaman isrâfına sebep olduğunu yazmış, bir kısmı da “Oh ne iyi oldu! Ders kaynadı.” demiştir. 12 kişi de anketi boş, gereksiz ve saçma sapan olarak değerlendirmiştir. Bir öğrenci ise, “niye böyle bir anket yapıyorsunuz? Sanki namaz kılmıyormuşuz gibi, bizi âhiret suallerine tâbî tutmuşsunuz. Bunları namaz kılmayan hocalara sorarsanız daha iyi olur.” demiştir. Bu arada “Bu anketle ne yapmak istiyorsunuz? Niyetiniz nedir?” diye soranlar da olmuştur.

Netice olarak, ülkemizin en seçkin okullarından biri olan Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinde, öğrencilerin namaza büyük bir ilgi gösterdikleri görülmektedir. Çok büyük bir kısmı namaz kıldığı gibi, namaz kılmayanların da bu ibâdete karşı iştîyâk duydukları, ancak değişik nedenlerden dolayı kılmadıkları ortaya çıkmaktadır. Hattâ, öğrencilerden bazıları, teheccüd namazı dahi kıldıklarını belirtmişlerdir. Anadolu Lisesi sınavları sonucuna göre öğrencilerin alındığı ve en seçkin öğrencilerin bünyesinde toplandığı okulda, bu derecede namaza râğbetin olması son derece sevindiricidir. Bu kadar büyük bir kitleye namazı benimseten ve bu konudaki îlâhî mesajı onlara kavratan

öğretmenlerin, biraz daha gayret göstermek ve biraz daha özveride bulunmak sûretiyle, namaz kılma oranını %100'lere çıkaracaklarına inanıyoruz.

Her şeye rağmen anketimizin iyi olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Biz de, 183 öğrencimiz gibi sonuçların yetkililer tarafından göz önünde bulundurulmasını, ortaya çıkan iyi ve ma'kûl sonuçların uygulamaya konulmasını temennî ediyoruz. Bu anket her ne kadar Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin durumunu yansıtan spesifik bir çalışma ise de, benzeri hususların diğer İmam Hatip Liseleri için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Binâen aleyh burada dile getirilen sorunların diğer okullar için de bir örnek teşkil ettiğine ve sunulan çözümlerin onlar için de faydalar sağlayacağına inanıyoruz.

İmam-Hatip Liseleri öğrencilerine ve mezunlarına tepki gösteren, onları dışlayan insanlara da şunu hatırlatmakta fayda mülâhaza ediyoruz: Anketimiz bu okullarda okuyan öğrencilerin ve mezunlarının çok büyük bir kısmının îmân ve ibâdetleri sâyesinde kötülüklerden imtinâ ve ictinâb ettiklerini göstermektedir. Bu insanlarımız, bugün olduğu gibi yarın da deruhte edecekleri değişik makâm ve mevkîlerde îmanları sayesinde yolsuzluk, haksızlık, rüşvet, adam kayırma, görevi savsaklama, toplumun ve devletin malına zarar verme, milletine ihânet etme... gibi her türlü yanlış davranıştan uzak duracaklardır. Diğer okullarımızda okuyan veya bunlardan mezun olmuş bulunanlar arasında da çok dürüst, devletine ve milletine bağlı insanların olduğuna inanıyoruz. İmam Hatip Liselerinde okuyanlarla bunların sayısı daha çok artmaktadır. Bu ise devletimize ve milletimize huzur ve güven getirecek, ülkemizin kalkınmasına, insanlarımızın daha çok mes'ûd olmasına vesîle olacaktır. Bundan dolayı bu okullara ve buralarda okuyanlara tepki değil, sevgi ve ilgi gösterilmeli, destek verilmelidir.

Anketin her safhasında yardımlarını gördüğüm Hamdi Kocakaya, Kılıçaslan Karanfil ve diğer öğretmen arkadaşlara, ayrıca anketin uygulanmasına izin veren, ma'nevî destekleriyle bizi teşvîk eden ve giderleri finanse eden okul idâresine teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Anketle ilgili görüşleriniz kısmında belirtilen bazı ilginç hususları sunarak anketimizin değerlendirilmesine son veriyoruz:

- 1-Namaz kılmak gibi ibâdetlere karışamazsınız! Burası cezâevi değil!
- 2-Namaz kılmam sizi ilgilendirmez!
- 3-Okulumuzda şuursuzca din eğitimi veriliyor.
- 4-Sabah etüdü kalkalıdan beri arkadaşlarımın daha çok namaz kıldıklarını görüyorum.

- 5-Mescidin ma'nevî bir imamı olmalıdır.
- 6-İdâre, maddî durumu iyi olmayan bazı öğrencileri, her ay biri olmak üzere, para karşılığında mescidde görevlendirmelidir.
- 7-Namaza gitmeyen öğrencilere saygılı davranılsın ve bu öğrenciler hor görülmesinler.